

مقدمه :

۱- تعریف مسأله

جرم جعل اقدام علیه آسایش عمومی است. جرم جعل با وجود اینکه عموماً مقدمه‌ی جرم دیگری است اما به دلیل اینکه جعل اسناد موجب کاهش اعتماد عمومی مردم نسبت به اسناد می‌گردد و اعتماد مردم به اعتبار اسناد در زندگی اجتماعی و اقتصادی در نظام جمهوری اسلامی ایران و اکثر نظام‌های کیفری دیگر دارای اهمیت می‌باشد، جرم جعل را جرم مستقل دانسته‌اند. قانون مجازات اسلامی در فصل پنجم از کتاب پنجم در مواد ۵۴۲-۵۲۳ به بررسی جرم جعل پرداخته است.

جعل به دو صورت مادی و معنوی واقع می‌شود. جعل معنوی تغییر حقیقت در مفاد یا مضمون نوشته بدون تغییر فیزیکی کلمات در زمان تحریر نوشته می‌باشد. رکن قانونی این جرم ماده ۵۳۴ قانون مجازات اسلامی است. البته برخی حقوق دانان مواد ۵۳۲-۵۳۳-۵۳۶ رانیز جزء رکن قانونی آن محسوب می‌کنند. موضوع این جرم عموماً نوشته یا سند می‌باشد اما اینکه جعل معنوی تنها در اسناد رسمی محقق می‌گردد یا خیر؟ میان حقوق دانان اختلاف وجود دارد.

رفتار فیزیکی جرم جعل معنوی شامل :

۱- تغییر موضوع یا مضمون نوشته در زمان تحریر آن

۲- تحریف گفته یا نوشته یکی از مقامات رسمی

۳- امر باطلی را صحیح یا صحیحی را باطل جلوه دهند

۴- چیزی را که بدان اقرار نشده، اقرار شده جلوه دهند

این جرم هم به صورت فعل وهم به صورت ترک فعل واقع می‌شود. گرچه میان حقوق دانان اختلاف نظر وجود دارد. این جرم عموماً توسط کارکنان ادارات دولتی و مراجع قضایی و مامورین به خدمات عمومی در

راستای وظایفشان صورت می گیرد. البته این سوال وجود دارد اگر این افراد در غیر راستای وظایفشان این جرم را انجام دهند مشمول کدام ماده قانون قرار می گیرند؟ این جرم از دسته جرائم مطلق است و برای تحقق جرم نیاز به وقوع ضرر در عالم خارج نداریم. این جرم از دسته جرائم عمدی با سوءنیت خاص می باشد با توجه به ماده ۵۲۳ برای تحقق جرم جعل نیاز به قصد تقلب داریم. برای احراز قصد تقلب ۴ شرط باید وجود داشته باشد:

۱- چیزی متقلبی است که غیر واقعی باشد، اگر واقعی باشد تقلب نیست. البته برخی حقوق دانان این

شرط را لازم ندانسته اند

۲- سند جعل شده باید قابلیت استناد داشته باشد.

۳- سند جعل شده باید خاصیت مشتبّه سازی داشته باشد و عرف را به اشتباه بیندازد.

۴- قابلیت اضرار داشته باشد خواه مادی، خواه معنوی

جعل معنوی با توجه به ماده ۷۲۶ قانون مجازات اسلامی از جرائم غیر قابل گذشت می باشد.

در این پژوهش سعی خواهد شد با جمع آوری اطلاعات و مطالعه کتب حقوقی و سایر کتب مرتبط موضوعات مطرح شده را مورد بررسی قرار دهیم.

بنابراین سوالات اصلی این پژوهش عبارتند از:

۱- آیا جرم جعل معنوی در اسناد عادی جرم است؟

۲- آیا جرم جعل معنوی با ترک فعل واقع می شود؟

۳- آیا جرم جعل معنوی با تحریف متفاوت است؟

۲- پژوهش های علمی انجام شده قبلی در ارتباط با پایان نامه (به طور مختصر)

۱- «در حقوق ایران هر نوشته ای که توانایی استناد داشته باشد، موضوع جرم جعل واقع می شود. به همین علت می گویند که جعل در فتو کپی و تصویر سند، چون قابلیت استناد ندارند از مصداق های جعل نیستند.»

آزمایش - علی - تقریرات کارشناسی ارشد - حقوق جزای اختصاصی - پاییز ۸۴ - دانشگاه آزاد مشهد - ص ۱۷۸.

۲ - تنظیم اسناد صوری توسط طرفین معامله که به منظور کتمان حقیقت محتوای قرارداد و یا ارائه معاملاتی که در خارج واقعیت ندارد، صورت می گیرد در صورتی که برابر مقررات مربوط به جعل تدارک شده و صرفاً مربوط به امر شخصی اظهارکنندگان نبوده بلکه امری وصفی را به دیگری استناد دهند موضوع قابل انطباق با جعل می باشد. در غیر این صورت موضوع از مصادیق بزه کلاهبرداری و یا در حکم آن محسوب می گردد.

مهدی سالاری - حقوق جزای اختصاصی و (جعل و تزویر) نشر میزان - ص ۶۳.

۳ - گواهی نمودن و تصدیق کردن امری خلاف واقع از مصادیق جعل مفادی می باشند. (مواد ۵۳۹ - ۵۴۰) قانون مجازات اسلامی)

مهدی سالاری - همان منبع - ص ۱۲۱.

۴- تغییر اسامی اشخاص یکی از طرق مذکور در مواد ۵۳۲ و ۵۳۳ ق.م.ا می باشد که می توان آن را جعل معنوی محسوب نمود

دکتر گلدو زیان، ایرج - حقوق جزا اختصاصی انتشارات دانشگاه تهران چاپ ۱۱ - ص ۶۸۳

۵- موضوع جعل معنوی (سند یا نوشته) باید ماهیتاً ساختگی و تقلبی باشد و صرف این که حاوی اطلاعات دروغ است کفایت نمی کند

میر محمد صادقی حسین - جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی - نشر میزان - چاپ ۴ - ص ۲۹۲

۶- جرم جعل زمان تحقق پیدا می کند که قلب حقیقت در آن نوشته قابلیت وارد آوردن ضرر به دیگری داشته باشد اعم از اینکه ضرر بالقوه باشد یا بالفعل .

دکتر صالح ولیدی، محمد صالح - حقوق جزای اختصاصی - نشر داد-ص ۱۹۵

۳- حدود پژوهش در صورت لزوم

بررسی در حقوق ایران

۴- فرضیات پژوهش

با توجه به سؤالات اصلی مطروحه فرضیات پژوهش عبارتند از :

۱ - جعل معنوی در اسناد عادی جرم است .

۲ - جعل معنوی با ترک فعل واقع می شود .

۳ - تحریف یعنی تغییر حقیقت که به دو صورت مادی و معنوی محقق می گردد .

۵- اهداف پژوهش :

هدف از تحقیق ، جمع آوری تمامی نظریات در مورد جرم جعل معنوی و تحلیل و بررسی این جرم می باشد . تا بدین وسیله ضمن بررسی کامل این جرم در قوانین کیفری در ایران توانسته باشیم تحقیق به عنوان مرجع و راهنما در خصوص این موضوع به جامعه حقوقی دانشگاهی ارائه دهیم .

۶- خلاصه و مراحل پژوهش

در این پژوهش ، روش تحقیق روش توصیفی- تحلیلی می باشد.

فصل اول: کلیات

در این فصل برخی اصطلاحات همچون جعل، حقوق کیفری مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد و همچنین تاریخچه جرم جعل در جهان و حقوق ایران و چگونگی پیدایش آن مورد بحث قرار خواهد گرفت و نهایتاً قوانینی که مرتبط به جعل معنوی می‌باشد بررسی می‌گردد.

مبحث اول: اصطلاح شناسی

هر واژه‌ای در لغت و اصطلاح ممکن است دارای معنای متفاوت باشد در حقوق هر کلمه معنایی دارد که براساس آن معنا و مفهوم، دایره حدود و شمول آن مشخص می‌گردد. حقوق کیفری رشته‌ای از حقوق عمومی است که به روابط جزایی دولت و مردم می‌پردازد و جرم جعل یکی از جرائمی است که در حقوق کیفری به آن پرداخته می‌شود. جعل در اصطلاح به معنای ساختن متقلبانه مدرک می‌باشد.

گفتار اول: حقوق کیفری

حقوق کیفری به معنی وسیع کلمه رشته‌ای از حقوق عمومی است «حقوق عمومی، شامل مجموعه قواعد و مقرراتی است که بر روابط دولت و ماموران آن با مردم حکومت می‌کند و وظایف سازمان‌ها و ادارات دولتی را تنظیم می‌نماید بنابراین مفهوم حقوق عمومی با اعمال حاکمیت دولت ملازمه دارد. چون قواعد و مقررات آن ناشی از اقتدار عمومی دولت است و ناظر به روابط بین دولت و ماموران دولتی با افراد ملت می‌باشد. اجرای قواعد مربوط به حقوق عمومی غالباً به هدف نظم و استقرار امنیت و آسایش عمومی مردم در جامعه صورت می‌گیرد. حقوق عمومی دارای رشته‌های حقوقی مختلفی از قبیل حقوق اساسی، حقوق جزا،

آیین داری کیفری است»^۱ یکی از حقوق دانان حقوق کیفری را بدین شکل تعریف می کند « حقوق کیفری عبارت از مجموعه قواعدی است که برعکس العمل دولت درمقابل اعمال ضد اجتماعی حاکم باشد تا از طریق تهدید به مجازات و یا اجرای آن و یا اقدامات تامینی و تربیتی اعمال مزبور پیشگیری و عدالت و نظم و امنیت برقرار گردد»^۲ در واقع دولت است که در سرکوبی افعال برخلاف مصالح اجتماعی صالح شناخته شده است زیرا ایجاد امنیت و آرامش در جامعه از طریق به کیفر رساندن بزهکاران یا اعمال تدابیر تامینی و تربیتی درباره آنان بر عهده قدرت عمومی (دولت) نهاده شده است. موضوع حقوق کیفری افعال و یا ترک افعال است که دولت به اعتبار اخلاقی که در نظم جامعه پدید می آورد جرم شناخته است و مشتمل بر تقسیماتی است به این شرح: حقوق کیفری عمومی، حقوق کیفری اختصاصی، آیین داری کیفری، علم اجرای احکام کیفری (کیفر شناسی).

بند اول: حقوق کیفری عمومی

حقوق کیفری عمومی مجموعه قواعد و مقرراتی است که مسائل عام مربوط به کنش های ضد اجتماعی را که با واکنش های مجازات و اقدامات تامینی و تربیتی روبروست مورد بررسی قرار می دهد. کنش های ضد اجتماعی با توجه به مجازاتها و اقدامات تامینی و تربیتی « جرم » نام می گیرند و حقوق جزای عمومی مطالعه عام جرم، مسئولیت جزایی، مجازات و اقدامات تامینی و تربیتی را بر عهده دارد.^۳ در واقع در حقوق جزای عمومی ارکان تشکیل دهنده ی جرم و واکنش در برابر آن به شکل کلی مورد بررسی قرار می گیرد.

^۱ - ولیدی، محمد صالح، بایسته های حقوق جزای عمومی، انتشارات جنگل، چ اول، ۱۳۸۸، ص ۳۹

^۲ - گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای عمومی نشر میزان، چ هشتم ۱۳۸۲، ص ۱۳

^۳ - نوربها، رضا، زمینه حقوق جزای عمومی، چ ۱۳۸۷، ۲۱، کتابخانه گنج دانش، ص ۱۳

بند دوم: حقوق کیفری اختصاصی

حقوق جزای اختصاصی به طبقه بندی، تنظیم و تفکیک عناصر هر یک از جرائم به طور جداگانه می پردازد و مجازات و کیفیات مربوط به آن را در هر مورد مشخص می کند.^۱ برای مثال جرم خیانت در امانت که در ۶۷۴ ق.م.ا به طور خاص، قانون گذار ارکان تشکیل دهنده ی و مجازات آن را بیان کرده است در واقع قانون گذار ایران از ماده ۶۳ به بعد ق.م.ا عناصر و مجازات هر یک از جرائم را بیان نموده است.

بند سوم: آیین دادرسی کیفری

آیین دادرسی کیفری مجموعه قواعد و مقرراتی است که برای کشف جرم، تعقیب متهمان و تحقیق از آنان، تعیین مراجع صلاحیتدار، طرق شکایت از احکام و نیز بیان تکالیف مسئولان قضایی و انتظامی در طول رسیدگی به دعوی کیفری و اجرای احکام از یک سو و حقوق و آزادیهای متهمان از سوی دیگر، وضع و تدوین شده است.^۲ برخی حقوق دانان^۳ نیز آیین دادرسی کیفری نظری و عملی را از یکدیگر مجزا نمودند و هریک را بدین شکل تعریف نمودند: «از لحاظ نظری آیین دادرسی کیفری رشته ای از حقوق عمومی داخلی است که سازمان و صلاحیت مراجع کیفری، طرق کشف جرم و تعقیب آن، تشریفات دادرسی و نحوه ی اجرای احکام جزایی را بررسی می کند. از لحاظ عملی آیین دادرسی کیفری قواعد و مقرراتی است که برای کشف و تعقیب جرم و ترتیب دادرسی و اجرای احکام جزایی وضع شده است.» ماده ۱ قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸ به صراحت آیین دادرسی کیفری را تعریف نموده و حوزه قلمرو آن را مشخص نموده است.

^۱ همان منبع، ص ۱۳

^۲ - آشوری، محمد، آیین دادرسی کیفری، ج اول، انتشارات سمت، ۱۳۸۳، تهران، ص ۱۲

^۳ - آخوندی، محمود، آیین دادرسی کیفری، ج اول، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ج ۶، ۱۳۷۳، ص ۳۹

بند چهارم: کیفر شناسی

کیفرشناسی یک رشته جدید از علوم جزایی است که موضوع اصلی آن کیفر می باشد. در واقع علمی است که به بررسی انواع کیفر، اهداف آن و آثار آن و روش و مسایل مختلف مربوط به اجرا و اعمال کیفری می پردازد تا بتواند برخوردی مناسب تر با مرتکب داشته باشد و موجب اصلاح و تربیت محکومین گردد.^۱ در حقیقت این علم با تجزیه و تحلیل کیفرهای موجود به دنبال برخورد مناسب با مرتکب و اصلاح او و نهایتاً کاهش جرم در جامعه می باشد.

گفتار دوم: جعل

واژه جعل در لغت به معنای خلق کردن و تغییر دادن است و در اصطلاح حقوقی قلب متقلبانه مدرک می باشد تعریف اصطلاحی جعل همسو با تعریف لغوی آن می باشد.

بند اول: تعریف لغوی جعل

جعل از نظر لغوی به معنی ساختن، گردانیدن، قراردادن، وضع کردن، خلق کردن، آفریدن، ساختن سند برخلاف حقیقت و تزویر در لغت به معنای دروغ پردازی کردن، مکر کردن، فریب دادن، دورویی کردن و گول زدن آمده است.^۲ در قرآن واژه جعل و مشتقات آن بیش از ۳۵۰ مرتبه در آیات مختلف و به مفاهیم گوناگون آمده است و تزویر و مشتقات آن ۶ مرتبه.^۳

^۱ - دکتر صلاحی - جاوید - کیفرشناسی - نشر میزان - ۱۳۸۶ ص ۴۳

^۲ - عمید، حسن - فرهنگ فارسی - انتشارات امیر کبیر - چ ۱۲ - سال ۵۷ = ص ۲۱۷ و ۳۷۵

^۳ سالاری، میرزا مهدی - حقوق جزای اختصاصی - انتشارات میزان - چ اول ۱۳۸۶ - ص ۴۱

در کشور فرانسه از واژه ' Faux و در انگلیس از واژه ' forgery و در حقوق لبنان از واژه تزویر^۱ استفاده شده است. در حقوق ایران از دو واژه جعل و تزویر استفاده شده است .

بند دوم : تعریف اصطلاحی جعل

قانونگذار ایران در ماده ۵۲۳ جعل را تعریف کرده است «جعل و تزویر عبارتند از : ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیررسمی ، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تاخیر سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته ای به نوشته دیگر یا به کاربردن مهر دیگری بدون اجازه ی صاحب آن و نظایر اینها به قصد تقلب»
حقوقدانان ایران تعاریفی از این جرم نموده اند که به ذکر آن خواهیم پرداخت:

متین دفتری در لایحه قانون کیفر در تاریخ ۱۳۱۸/۶/۴ تعریفی از جعل نمودند : « سند سازی یا نوشته سازی عبارت است از ساختن سند یا نوشته یا تصرف در آنها به تقلب و برخلاف واقع به طوری که قابل اضرار به غیر یا انتفاع خود مرتکب یا شخص دیگری باشد خواه به تقلب مادی از قبیل تقلید یا تغییر خط یا اضافه یا امضاء کردن یا حذف کردن یا تغییر دادن سند یا نوشته اصلی یا در اظهارات یا در نقل اعمالی که واقع شده که غرض از آن دلالت بر اخذ چیزی یا وقوع امری باشد به هر نحو دیگری که موجب نمایش خلاف واقع بشود و خواه به تقلب معنوی از قبیل تغییر ماهیت در یکی از امور مذکور در سند یا نوشته یا در کیفیات آن در حین تنظیم یا وقوع

^۱ Faux- 441-1 Constitue un faux toute altération frauduleuse de la vérité, de nature à causer un préjudice et accomplie par quelque moyen que ce soit, dans un écrit ou tout autre support d'expression de la pensée qui a pour objet ou qui peut avoir pour effet d'établir la preuve d'un droit ou d'un fait ayant des conséquences juridiques.

Le faux et l'usage de faux sont punis de trois ans d'emprisonnement et de 45000 € d'amend

^۲

-Forgery and counterfeiting act 1981:1- A person is guilty of forgery if he makes a false instrument, with the intention that he or another shall use it to induce somebody to accept it as genuine, and by reason of so accepting it to do or not to do some act to his own or persons prejudice^۳

^۳ «۴۵۳:التزویر هو تحریف متعمد للحقیقة , فی الوقائع أو البیانات التی یثبتها صک أو مخطوط یشکل مستندا, بدافع إحداث ضرر مادی أو معنوی أو اجتماعی»

به ذکر یا تصدیق اظهارات یا قراردادهایی غیر از آنچه از ناحیه اشخاص ذی مدخل واقع شده یا املاء شده یا تغییر دادن موضوعاتی که سند یا نوشته برای آن تنظیم می شود به ذکر خصوصیات غیر واقع یا مسکوت گذاردن آن یا واقع را غیر واقع معرفی کردن یا چیزی که به آن اقرار نشده است مورد اقرار ذکر کردن یا به هر نحو دیگر امر خلاف واقع را واقع وانمود کردن»

با توجه به اینکه یکی از شرایط تعریف کامل ایجاز و اختصار در تعریف می باشد و نیاز به ذکر مصادیق در تعریف نمی باشد اما دکتر متین دفتری با ذکر مصادیق جعل مادی و معنوی باعث ابهام در تعریف شده است. یکی دیگر از حقوق دانان نیز در تعریف جعل بیان داشتند:

«جعل سند یا سند سازی عبارت است از ساختن نوشته به خلاف واقع با سوء نیت به نحوی که قابل اضرار به غیر باشد. خواه به صورت تقلبات مادی از قبیل تغییر و تبدیل و یا تقلید از کلمات و ارقام و امضاء به انحاء مختلف بطوری که موجب نمایش خلاف واقع شود، خواه به تقلب معنوی و تزویر از قبیل تغییر ماهیت در موضوع نوشته در حین تنظیم و یا تصدیق به الزام و اقرار و ابراء اشخاص ذی مدخل برخلاف و به نحو اغفال و یا مسکوت گذاشتن بعضی اظهارات و اعترافات و شرایط موثری که مورد قبول و توافق اشخاص ذی مدخل می باشد در حین تنظیم سند و یا به هر نحو دیگر امر غیر واقعی را واقع وانمود کردن»^۱

در این تعریف نیز رعایت ایجاز نشده است و مصادیق متعدد جعل را نام برده است در صورتی که تعریف کامل بایستی جامع مصادیق و مانع اغیار باشد و لزومی به ذکر مصداق در متن تعریف نیست. در نهایت می توان جعل را به شکل اختصار «ساختن مدرک متقلبانه» تعریف نمود.

حقوق دانان جعل را به دسته جعل مادی و جعل معنوی تقسیم نمودند و جعل معنوی را بدین شکل تعریف نمودند: «جعل معنوی است وقتی که تحقق جعل مقارن با ایجاد سند و منحصرًا مربوط به مفاد و مدلول

^۱ - سلیمان پور، محمد، جعل اسناد در حقوق ایران و از نظر حقوق تطبیقی، ۱۳۴۱ کتابخانه گنج دانش ص ۲۱

سند باشد^۱ در این تعریف آنچه اهمیت داده شده است تقرن زمانی تحریف با تنظیم سند است اما به نظر می رسد آنچه در جعل معنوی اهمیت دارد اذن منتسب الیه است چه بسا مرتکب با اذن منتسب الیه در سند ساخته شده اما برخلاف منظور و قصد منتسب الیه سند، تغییری در سند ایجاد نماید لذا مرتکب با وجود اینکه در سند ساخته شده، تحریف انجام داده است اما جعل معنوی محقق شده است.

مبحث دوم: تاریخچه جرم جعل معنوی

جرم جعل از جرائمی است که موجب سلب اعتماد مردم نسبت به اسناد و نوشته های خصوصی و عمومی گردیده و نتیجتاً محل آسایش عمومی است. جرم جعل تقریباً همزاد خط و نوشته است هم در حقوق جهان و هم در حقوق ایران به این جرم توجه شده است. قانون گذار ایران در قوانین مختلف به جرم انگاری این عمل پرداخته و برای مرتکب آن مجازات تعیین نموده است.

گفتار اول: در جهان

از زمانهای قدیم در هر کشوری که نوشته بوجود آمد و از کاغذ برای روابط اجتماعی استفاده می شد جرم جعل نیز وجود داشت قوانین علیه جعل به قبل از میلاد، زمانی که رومی ها تحریف اسناد انتقال زمین به وراثت منع کردند، برمی گردد.^۲

ق.م.ا در فصل مربوط به جعل از حقوق فرانسه اقتباس شده است همان گونه که فقه اسلامی در ق.م.ا تاثیر داشته است حقوق رومی نیز در حقوق فرانسه موثر بوده است^۳ در این راستا ابتدا به وضعیت حقوقی جعل در روم باستان می پردازیم. رومیهای قدیم اصلاً جعل را تصور نمی کردند و آشنا به موضوع نبودند در قوانین

^۱ - همان منبع، ص ۷۳

^۲ - به نقل از بیاتی، حسین، پایان نامه کارشناسی ارشد - رکن مادی جعل ۱۸ / معظمی، حبیب اله، بی تا، مجموعه حقوقی، شماره ۸، ص ۲۰۳

^۳ - هومن - احمد - مجموعه حقوقی - شماره ۸ - تاریخچه تکامل بزه جعل - ص ۲۲۰

اولیه رومی اساساً از جعل گفتگو نشده، دروغ عادی با جعل یکسان تلقی می شده و جاعل هیچگونه کیفری نداشته است مدتها این وضع ادامه داشت تا در زمان جمهوریت که اغلب مشاغل دولتی انتخابی شد وعده ای از جریان طبیعی انحراف پیدا کرده، شروع به سوء استفاده نمودند. قانون مشهور بدوازده بند^۱ تحت عنوان *falsum* یا *fallere* (گول زدن) برای اینگونه مردمان که گواهی دروغ می دادند یا به دادرس رشوه می دادند یا در انتخابات همگانی برای اینکه خودشان یا کسانشان انتخاب شوند آراء دیگران را می خریدند کیفر شدیدی پیش بینی نموده بود و آن کیفر عبارت از این بود که بزهارکار را از بالای تخته سنگ بزرگی که تا زمین چندین ده متر فاصله داشت به زمین می افکندند یا او را به دار می آویختند. پس از آنکه جمهوریت به امپراطوری مبدل شد یکی از امپراطوران معروف به «سیلا»^۲ قانون خاصی را که به اسم لکس کرنلیا^۳ مشهور است، وضع نمود. در این قانون بطور غیر مستقیم از جعل گفتگو شده کیفر مخصوصی برای هر یک از سه طبقه مردم (توانگران و اشراف - متوسطین - غلامان) پیش بینی شده بود اگر یکی از توانگران و نجبا در بستر بیمار مشرف به مرگی حاضر می شد و وصیت او را می شنید و برخلاف مسموعات خود وصیت نامه مجعولی می ساخت یا وصیت نامه ای که بیمار به وی می سپرد یا نشان می داد معدوم می ساخت و یا عوض می کرد و این قضیه ثابت می شد کیفرش تبعید بخارج از کشور تا آخر عمر و ضبط کلیه اموال بود و اگر همین عمل را یکی از متوسطین مرتکب می شد او را چند سال در زندان بکارهای دشوار می گماشته و اگر مرتکب یکی از غلامان بود او را بدون هیچ معطلی می کشتند قانون کرنلیا فقط جعل معنوی در وصیت نامه را پیش بینی کرده بود بزهارکاران به خاطر مجازات سنگین ازار تکاب آن خودداری می کردند اما این مسئله موجب شد زمینه برای بزهارکاری های دیگر همچون قلب سکه، معرفی خود به جای دیگری توسط بزهارکاران فراهم گشت بتدریج امپراطوران روم آن بزه ها و بزهارهای دیگر همچون غصب عنوان دولتی، تقلب در کیفیت و کمیت مبیع تحت

1--loi de 11 tables'

Sylla^۲

^۳ lex cornelia

عنوان^۱ (فالسوم) قراردادند و همان مجازات را در مورد مرتکبین اعمال نمودند. در حقیقت در حقوق روم تعریفی از جعل به مفهوم واقعی کلمه موجود نبوده و گناه مستقلاً محسوب نمی گشت. فرانسویان به تقلید رومیها در قرون وسطی برای جعل اعدام قائل شده بودند لئوی ۱۴ در مارس ۱۶۸۰ فرمان مخصوصی صادر کرد بموجب این فرمان هر کس مهر سلطنتی و اسناد و نوشتجات دولتی را می ساخت محکوم به اعدام بود. جعل در اسناد عادی و بازرگانی زیاد نبود و اغلب مردم هم سواد نداشتند در ابتدا چندان مورد اهمیت نبود و عملاً کسی را بدین لحاظ تعقیب نمی کردند از ۱۶۰۰ میلادی به بعد که روابط میان افراد زیاد شد پادشاه فرمان جدیدی صادر نمود و کیفر کسانی که در اسناد عادی و بازرگانی مرتکب جعل می شدند یا مهر دیگری را ساخته و سوء استفاده می کردند، اعدام معین فرمود. با توجه به اینکه این مجازات بیش از حد مقتضی بود در سال ۱۶۸۰ پادشاه طی فرمانی به دادرسان اجازه داد که با در نظر گرفتن اوضاع و احوال و درجه سوء نیت بزهکار تخفیف در کیفر قائل شده، جعل را به اعدام محکوم نکنند بموجب این فرمان تا اندازه ای از شدت عمل نسبت به جاعلن کاسته شد و این وضع تا انقلاب کبیر فرانسه ادامه پیدا کرد. انقلابیون قانون کیفر همگانی انقلابیون مصوب ۱۷۹۱ میلادی مقررات زیرین را برای سندسازان مقرر داشتند:

ماده ۴۲- هر کس در اسناد عادی جعل کند ۴ سال زندانی می شود

ماده ۴۳- هر کسی که در اسناد بازرگانی مرتکب جعل شود ۶ سال زندانی خواهد شد

ماده ۴۴- هر کس جعل در اسناد رسمی نماید به ۸ سال زندانی محکوم خواهد شد

انقلابیون تعریفی برای جعل پیش بینی نکرده بودند و دادرسان و هیات منصفه مطابق عرف و عادت و بنا بر استنباطات شخصی جعل را تعریف می کردند. پس از سپری شدن دوره انقلاب و ظهور ناپلئون تغییرات کلی دیگری تحت تاثیر بنا پارت در حقوق کیفری فرانسه پیدا شد. ناپلئون دستور داد تا کمیسیونی برای تدوین حقوق کیفری جدید فرانسه از دانشمندان و کارشناسان فن تشکیل گردد این کمیسیون که از کیفر شناسان

^۱ falsum

درجه ی اول فرانسه^۱ تشکیل شده بود طرح قانونی مشتمل بر ۱۱۶۹ ماده تحت عنوان (طرح قانون کیفری کمیسیونی که از طرف دولت انتخاب شده است) تدوین کرد و ناپلئون دستور داد تا آنرا به دادگاههای شهرستان و استان و دیوان عالی کشور بفرستند.^۲

در حقوق اسلام مبحث خاصی تحت عنوان جرم جعل و تزویر وجود ندارد اما می توان به استناد عناوین کلی مانند « منع اکل مال به باطل یا منع تدلیس و تقلب ، که در قرآن کریم به کرات مورد اشاره قرار گرفته است ، ارتکاب این عمل را ممنوع و موجب عقاب و تعزیر دانست.^۳ قرآن در منع «اکل مال بباطل» می فرماید: « یا ایها الذین آمنوا لا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل»^۴ البته قرآن در برخی آیات به موارد و مصادیقی اشاره نموده است که شباهت زیادی با جرم جعل دارد. قرآن در آیات ۱۸۱ و ۱۸۲ از سوره بقره می فرماید:

«فمن بدله بعد سمعه فاثما اثمه علی الذین یبدلونه..» « هر که بدل کند آنرا پس از آنکه شنیده باشد گناه بر کسی است که آنرا (وصیت) تبدیل کند

« فمن خاف من موص جنفاً او اثمًا فاصلح بینهم فلا اثم علیه.. » « اگر وصیت نامه جعل شود ولی ورثه موافقت کردند بر جعل اشکالی نیست»

همچنین قرآن در آیه ۵۶ سوره نساء در مورد تحریف می فرماید:

«من الذین هادوا یحرّفون الکلم عن مواضعه ویقولون سمعنا وعصینا واسمع غیر مسمع وراعنا لیا بالمستنهم و طعنا می الدین»

^۱ vieillard-oudard-blondel-treilhard

^۲ - هومن - احمد - مجموعه حقوقی - شماره ۸ - تاریخچه تکامل بزه جعل - صص ۲۲۰-۲۲۲

^۳ - میر محمد صادقی حسین ، حقوق کیفری اختصاصی (جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی) تهران ، نشر میزان ، ۱۳۸۸ ، چاپ ۱۳ ، صص ۲۴۰

^۴ - آیه ۱۸۸ سوره بقره

گفتار دوم : ایران

در حقوق ایران با توجه به اینکه جرم جعل در روابط میان مردم اثرات سوء و زیان باری خواهد داشت و اطمینان آنها به اسناد و نوشتجات مورد استفاده را کم رنگ خواهد کرد ، در قوانین مختلف به جرم انگاری این عمل پرداخته و برای مرتکب آن مجازات تعیین نموده است. به این جرم هم در قبل از انقلاب و هم بعد از آن توجه شده است و آن را به عنوان جرم علیه آسایش عمومی به رسمیت شناختند.

بند اول : قبل از انقلاب

برای اولین بار در سال ۱۲۹۵ در ق.م.عرفی مصوب هیئت وزیران بحث جعل مطرح شد اما با بروز تحولات سیاسی و اجتماعی اولین قانون جزایی مصوب مربوط به سال ۱۳۰۴ می باشد جرم جعل در قانون مجازات عمومی سال ۱۳۰۴ در مبحث دوم از فصل سوم این قانون ، تحت عنوان « درجنحه و جنایت بر ضد آسایش عمومی » در مواد ۹۷-۱۱۳ پیش بینی گردید. در این قانون اقسام جعل و تزویر بر حسب شدت و ضعف مجازات آنها در قانون به ۲ دسته تقسیم می شد: ۱- جعل های جنحه ایی ۲- جعل های جنایی. بر این اساس جعل هایی که مجازات آنها در قانون از درجه جنایت بود ، یعنی برای آنها در قانون یکی از مجازاتهای اعدام ، حبس دائم یا حبس جنایی درجه ۱ از ۳-۱۵ سال حبس یا حبس جنایی درجه ۲ از ۲-۱۰ سال پیش بینی شده بود جعل های جنایی محسوب می شدند و رسیدگی به آنها در صلاحیت دادگاه جنایی بود. و جعل هایی که مجازات آنها در قانون از درجه جنحه بود ، یعنی برای آنها یکی از دو مجازات های حبس جنحه ای از ۶۱ روز تا ۳ سال و یا جزای نقدی از ۵۰۰۱ ریال به بالا پیش بینی شده بود ، جعل جنحه ای محسوب می شد و رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه جنحه بود. قوانین مربوط به جعل بدون تغییر در قانون سال ۱۳۵۲ تکرار گشت.

بند دوم : بعد از انقلاب

بعد از انقلاب تدوین کنندگان قانون تعزیرات شرعی سال ۱۳۶۲، ضمن بازنویسی مواد سابق مبحث دوم از فصل سوم قانون مجازات عمومی، زیر عنوان « جرایم برضد آسایش عمومی » با تغییرات متناسب با نظام کیفری اسلام، عنصر قانونی جرم جعل و تزویر را در مواد ۲۰-۳۳ این قانون پیش بینی کرده بودند و تقسیم بندی سابق مجازاتها از حیث شدت و ضعف آنها در قانون مجازاتهای جنایی و جنحه ایی، جای خود را به مجازاتهای حدود، قصاص، دیات، تعزیرات و بازدارنده داد. و سپس در سال ۷۵ با الحاق موادی به مقررات سابق الذکر در مواد ۵۲۳-۵۴۲ قانون مجازات اسلامی احکام اصلی جرم جعل و تزویر را پیش بینی نمودند.

گفتار سوم : مبانی جرم انگاری جعل معنوی

افراد در اجتماع برای تنظیم روابط خود از اسناد و نوشتجات استفاده می کنند در اهمیت نوشته و اسناد همین بس که خداوند در قرآن آیاتی (۲۸۲-۲۸۴) را به این امر اختصاص داده است. در واقع اولین مدرکی که با ظهور اسلام، صراحتاً به تنظیم سند و شرایط مربوط به سند اشاره دارد قرآن کریم است^۱ و در آیه ۲۸۲ به کاربرد و استفاده آن در روابط مردم توجه شده است: « ای کسانی که ایمان آورده اید، هرگاه بایکدیگر معامله متضمن دین تازمان معین، انجام دهید آن را بنویسید و باید میان شما نویسنده ای به عدل و داد بنویسد همان طور که خدا به و آموخته و نویسنده نباید از نوشتن خودداری کند پس باید بنویسد و کسی که حق برعهده ی اوست باید دیکته کند و از خداوندی که پروردگارش است بترسد و چیزی از حق کم نکند. اگر بدهکار سفیه یا ضعیف باشد یا نتواند املاء کند باید ولی او به عدل املا کند و دو گواه از مردان خود به شهادت بگیرید و اگر دو گواه مرد نباشند یک مرد و دو زن از آنان که به آنان دل خوش دارید شاهد بگیرید که اگر یکی از آنان فراموش کنند دیگری او را یاد آورد... چنانچه گواهان.. دعوت شوند نباید خودداری کنند و از نوشتن دین

^۱ - آقاصفری، مسلم، سند از دید تاریخ، ماهنامه کانون، شماره ۹۱، ص ۱۱۳

، کوچک یا بزرگ تا سررسیدش نباید تنبلی و مسامحه کنید این نزد خداوند به عدل نزدیک تر است و برای گواهی به پادارنده تر... و به اینکه به شک نیفتید نزدیک تر است...»

افزایش روز افزون استفاده از اسناد و نوشتجات در روابط مردم در زمینه های مختلف مستلزم اعتماد مردم نسبت به صحت و اعتبار این اسناد می باشد در واقع استحکام روابط اجتماعی ، اقتصادی ، سیاسی و.. مستلزم آن است که افراد جامعه بتوانند به صحت و درستی نوشته ها و اسنادی که به اهداف گوناگون بین آنان تنظیم ورد و بدل می شود اطمینان داشته باشند اما جعل اسناد و استفاده از اسناد مجعول عامل سلب اعتماد عمومی نسبت به اسناد و نیز بسیاری از ضررهای مادی و معنوی است که به اشخاص و ارگان های دولتی و بانک ها و.. وارد می شود لذا در اکثر نظام های حقوقی در جهت تامین این مصلحت اجتماعی و تقویت اعتبار این اسناد جعل در اسناد و نوشتجات را جرم تلقی و برای آن مجازات تعیین نموده اند. در حقوق ایران نیز از این امر تبعیت شده است و به جرم انگاری این فعل پرداختند.

مبحث سوم : قوانین ایران

در قانون مجازات اسلامی و قوانین پراکنده دیگر به جرم جعل اشاره شده است برخی افعال ارتكابی به دلیل نزدیکی به جرم جعل با وجود تمایز با این جرم در حکم جعل محسوب شده است.

گفتار اول : جعل معنوی در قانون مجازات اسلامی

فصل سوم از قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ در مورد « جنحه و جنایت بر ضد آسایش عمومی » و مبحث دوم آن طی مواد ۹۷-۱۱۲ در مورد جعل و تزویر بود سپس قانون تعزیرات ۱۳۶۲ مواد ۲۰-۳۲ رابه جعل و تزویر اختصاص داده بود که در این قانون مجازات جعل معنوی بیش از مجازات جعل مادی پیش بینی شده بود.

ماده ۲۵: «هریک از کارمندان و مسئولان دولتی که در حین اجرای وظیفه خود در احکام و تقریرات و نوشتجات و اسناد و سجلات و دفاتر و غیر آنها از نوشتجات و اوراق رسمی تزویر کند اعم از اینکه امضاء یا مهری را ساخته یا امضاء یا مهر یا خطوط را تحریف کرده یا کلمه ای الحاق کند یا اسامی اشخاص را تغییر دهد علاوه بر مجازاتهای اداری و جبران خسارت وارده محکوم به حبس از ۱-۵ سال خواهد بود»

ماده ۲۶: «اشخاصی که کارمند یا مسئول دولتی نیستند هرگاه مرتکب یکی از جرائم مذکور در ماده قبل شوند علاوه بر جبران خسارت وارده مجازات آنها حبس از ۶ ماه-۳ سال است»

ماده ۲۷: «هریک از مستخدمین و کارکنان ادارات و محاکم دادگستری که در تحریر نوشتجات و قراردادهای راجع به وظایفشان مرتکب جعل و تزویر شوند اعم از اینکه که موضوع یا مضمون آن را تغییر دهند یا گفته و نوشته یکی از مقامات رسمی یا تقریرات یکی از طرفین را تحریف کنند یا امر باطلی را صحیح یا صحیحی را باطل یا چیزی که بدان اقرار نشده است اقرار جلوه دهند علاوه بر مجازاتهای اداری و جبران خسارت وارده محکوم به حبس از ۱-۱۰ سال خواهند شد»

و سرانجام قانون گذار در سال ۷۵ در فصل پنجم از کتاب پنجم از ماده ۵۲۳-۵۴۲ به جرم جعل پرداخت .
در مواد ذیل به جعل معنوی اشاره کرده است.

ماده ۵۳۲ ق.م.ا. مقرر می دارد: «هر یک از کارمندان و مسئولان دولتی که در اجرای وظیفه خود در احکام و تقریرات و نوشته ها و اسناد و سجلات و دفاتر و غیر آنها از نوشته ها و اوراق رسمی تزویر کند اعم از اینکه امضاء یا مهری را ساخته یا امضاء یا مهر یا خطوط را تحریف کرده یا کلمه ای الحاق کند یا اسامی اشخاص را تغییر دهد علاوه بر مجازاتهای اداری و جبران خسارت وارده محکوم به حبس از ۱-۵ سال یا ۶ تا ۳۰ میلیون ریال جزای نقدی محکوم خواهد بود»

و ماده ۵۳۴ ق.م.ا. مقرر می دارد: «هریک کارکنان ادارات دولتی و مراجع قضایی و مامورین به خدمات عمومی که در تحریر نوشته ها و قراردادهای راجع به وظایفشان مرتکب جعل و تزویر شوند اعم از این که موضوع

یامضمون آن را تغییر دهند یا گفته و نوشته یکی از مقامات رسمی یا تقریرات یکی از طرفین را تحریف کنند یا امر باطلی را صحیح یا صحیحی را باطل یا چیزی که بدان اقرار نشده است اقرار جلوه دهند علاوه بر مجازات های اداری و جبران خسارت وارده به حبس از ۱-۵ سال یا ۶ تا ۳۰ میلیون ریال جزای نقدی محکوم خواهند شد.»

و ماده ۵۳۶ ق.م.ا.مقرر می دارد: «هر کس در اسناد یا نوشته های غیر رسمی جعل یا تزویر کند علاوه بر جبران خسارت وارده به حبس از شش ماه تا دو سال یا به سه تا دوازده میلیون ریال جزای نقدی محکوم خواهد شد.»

قانون گذار ایران در سال ۱۳۸۸ قوانینی در مورد جرایم رایانه ای تصویب نمود و قوانین مصوب را با عنوان «جرائم رایانه ای» به قانون مجازات اسلامی ضمیمه نمود. ماده ۷۳۴ ق.م.ا. در مورد جعل رایانه ای مقرر می دارد: «هر کس به طور غیر مجاز مرتکب اعمال زیر شود، جاعل محسوب و به حبس از ۱-۵ سال یا جزای نقدی ۲۰-۱۰۰ میلیون ریال جزای نقدی یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد:

الف- تغییر داده های قابل استناد یا ایجاد یا وارد کردن متقلبانه داده ها ب- تغییر داده ها یا اعلام موجود در کارت های حافظه یا قابل پردازش در سیستم های رایانه ای یا مخابراتی یا تراشه ها یا ایجاد یا وارد کردن متقلبانه داده ها یا اعلام به آنها»

ماده ۷۳۵: «هر کس با علم به مجعول بودن داده ها یا کارت ها یا تراشه ها از آنها استفاده کند به مجازات مندرج در ماده فوق محکوم خواهد شد»

در جعل رایانه ای به شرایطی مانند قلب و تغییر حقیقت و موضوع جعل (داده ها و برنامه های رایانه ای) و

داشتن ارزش حقوقی داده ها اشاره شده است. رایانه ها از دو جهت در ارتکاب جرم دخیل هستند:^۱

۱- استفاده از فناوری رایانه ای برای دست بردن در اسناد کاغذی

۲- استفاده از فناوری رایانه ای برای دستکاری در اسناد الکترونیکی

¹ Demosthenes Chryssikos, Nikos Passas, Christopher D. Ram, The evolving challenge of identity-related crime: addressing fraud and the criminal misuse and falsification of identity, *International Scientific and Professional Advisory Council of the United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Programme*, 2007, p319-320

گاهی رایانه به منظور تمهید زمینه و تسهیل و سازماندهی ارتکاب جرم جعل خصوصا در رابطه باشیبه سازی چک های تقلبی و اسناد تجاری ساختگی مورد استفاده قرار می گیرد و گاهی داده های موجود در آن مورد جعل قرار می گیرند. جعل های رایانه ای اکثرا به شکل دستکاری و تغییر صورت درآمدها، صورت حساب ها، ترازنامه ها، لیست داراییها ی موجود و اظهارنامه هی مالیاتی و امثال آن می باشد که همگی به شکل رایانه ای نگهداری می شوند. در جعل رایانه ای مرتکب می تواند:

۱- از همان بدو امر داده های نادرست به کامپیوتر وارد کند «دستکاری اطلاعات ورودی»

۲- در نظام پردازش صحیح کامپیوتر تغییراتی ایجاد نماید «دستکاری برنامه ، صفحه کلید و سخت افزار

۳- نتایج درستی که کامپیوتر نمایش می دهد تحریف کند «دستکاری اطلاعات خروجی»^۱

اغلب دستکاریهای کامپیوتری از نوع دستکاری اطلاعات ورودی است این نوع دستکاری ممکن است از طریق اضافه نمودن ، حذف کردن، تغییر دادن و تعویض اطلاعات ورودی یا ارسال آن به محل نامناسب واقع شود مرتکبین غالبا کارمندان ، تایپ کنندگان داده ها ، مشارکت کنندگان در دادوستدها و متصدیان جمع آوری ، کنترل ، انتقال و ورود داده هایی که باید پردازش شوند ، هستند .

گفتار دوم: جعل و تزویر در اسناد، علایم و اشیای نظامی

در گذشته به موجب ماده ۲۹۲ و ۲۹۴ قانون دادرسی و کیفر ارتش مصوب ۱۳۱۸ صورخاص جرم جعل و تزویر در اسناد و اشیاء و علایم نظامی پیش بینی شده بود. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی مواد ۷۵-۸۵ قانون جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۱/۵/۱ صورخاص جعل و تزویر در اسناد و اشیاء و علایم نظامی را پیش بینی نمود. در این قانون مجازات جعل معنوی بیش از مجازات جعل مادی پیش بینی شده بود.

^۱ - زیبر ، اولریش ، مترجمین محمد علی نوری و رضا نخجوانی و مصطفی بختیاری و ند و احمد رحیمی مقدم ، کتابخانه گنج دانش ، ۱۳۸۳ چ اول ، ص ۲۴